

# **WILHELM DILTHEY**

## HERMENÈUTICA, FILOSOFIA, COSMOVISIÓ

Col·lecció dirigida per:  
Josep M. Calsamiglia i  
Pere Lluís Font Josep  
Ramoneda

Traducció de  
**GONÇAL MAYOS**  
amb la col·laboració de  
JULIKA GANG

Edició a cura de  
**GONÇAL MAYOS**

**edicions 62**

Barcelona

Títols originals alemanys:  
*Die Entstehung der Hermeneutik*  
*Das Wesen der Philosophie*  
*Die Typen der Weltanschauung und ihre Ausbildung*  
*in den metaphysischen Systemen*

## INTRODUCCIÓ

*«No estic en possessió de cap solució a  
l'enigma de la vida»*

### 1. L'evolució intel·lectivovital de Dilthey

Els veredictes o opinions generals sobre l'obra i el desenvolupament intel·lectivovital de Dilthey són forja diversos. Coincideixen normalment a constatar la incapacitat per arrodonir el seu pensament, però alhora en valoren l'evolució i els suggeriments. Efectivament, Dilthey no ofereix un sistema travat i complet, però inevitablement tancat, sinó una enorme riquesa (inevitablement dispersa) d'idees i aportacions concretes. Moltes vegades, com amb el nostre autor, la manca del sistema ha provocat que se'n menystingués absolutament la vàlua filosòfica. Heidegger ja va fer una consideració encara molt ajustada (setanta anys després!) respecte del superficial tòpic sobre Dilthey. Diu en l'apartat 77 d'*Ésser i temps*: «La imatge de Dilthey, que és molt difosa encara avui dia, és la següent: el "subtil" intèrpret de la història de l'esperit, en especial de la història de la literatura, que es va esforçar "també" per delimitar les ciències de la natura i de l'esperit, adjudicant un paper destacat a la història de les darreres i igualment a la "psicologia", i disso

*Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del «copyright», sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.*

Disseny gràfic d'Enric Mir i Malé.

Primera edició: setembre de 1997.

© per la traducció: Gongal Mayos Solsona, 1997.

© per la cura de l'edició: Gongal Mayos Solsona, 1997.

© per aquesta edició: Edicions 62 s/a,

Peu de la Creu, 4, 08001 Barcelona.

Imprès a Novagràfik sí, Puigcerdà 127, 08019 - Barcelona.

Dipòsit legal: B. 33.957-1997.

ISBN: 84-297-4320-0.

Aquest llibre ha estat editat amb la col·laboració del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

lent el tot en una relativista "filosofia de la vida".» Però Heidegger avisa tot seguit: «Per a una consideració superficial, aquest esbós és "correcte". Se li escapa, però, la "substància". Oculta més que no manifesta.»

Com veiem, tampoc Heidegger amaga una certa valoració paradoxal de Dilthey, que en altres autors encara és més remarcada. Per exemple, Ortega afirma que té grans intuïcions però lamenta que mai no arriba a desenvolupar-les sistemàticament. Amb la seva reconeguda habilitat expressiva, considera que aquesta impossibilitat rau en el fet que, en el seu temps, el «germen genial» que aporta Dilthey no era encara una qüestió prou madura per ser resolta. Així doncs, posa el seu projecte com «un exemple de no coincidència amb el seu temps. (...) Radicalment oposat al seu temps en el nucli de la seva idea, (...) Dilthey "no va tenir temps" per fer la seva obra, perquè el temps que va tenir va ser un pur contratemps.»<sup>1</sup> Malgrat això, a *Historia como sistema* (1981, 48) fa aquest contundent elogi: «Dilthey, [és] l'home a qui més devem pel que fa a la idea de la vida i, per al meu gust, el pensador més important de la segona meitat del segle XIX.» I és que, malgrat un notable oblit, la figura de Dilthey s'enforteix considerablement si, enlloc de valorar-lo conforme a paràmetres del segle XIX, ho fem amb els del segle XX. Això sí, acceptant sempre que és més fàcil aprendre molt de la seva lectura que no aconseguir una síntesi ràpida de les seves idees.

Per això, cal valorar el gran esforç fet per H.-U. Lessing (1984) per superar la fragmentarietat del pensament de Dilthey i «sistematitzar-lo» a partir d'una interpretació

1. Pròleg a *Introducción a las ciencias del espíritu*, Madrid, *Revista de Occidente*, 1980, pp.16-17. A partir d'ara citarem les obres recollides en la nostra bibliografia pel nom de fautor, l'any i el número de les pàgines.

que focalitza tota la seva complexa recerca en el problema, *sens dubte fonamental*, de la «concreció i elaboració d'una fonamentació gnoseològica, lògica i metodològica de les ciències de l'esperit». Això l'obliga -com a tota una tradició interpretativa- a llegir la *Introducció* de 1883 com el text fonamental del seu projecte d'una crítica de la raó històrica i relativitzar les posteriors i contínues reformulacions i, fins i tot, ruptures. Nosaltres reivindiquem aquests desenvolupaments posteriors (entre els quals s'inclouen les obres aquí presentades) i, per això, sense negar la centralitat de la qüestió de la fonamentació de les ciències de l'esperit, n'ampliem la perspectiva. I estem bàsicament d'acord amb Gabilondo (1988, 17s), quan el qualifica de fragmentari, però no fallit, i raona la natura incompleta de la producció i el mateix procés reflexiu de Dilthey d'acord amb un motiu que és essencial a la seva pròpia natura: «la inviabilitat de concretar-se en alguna cosa definida i tancada, es basa en la radicalitat de la tasca diltheiana». I és que, certament, Dilthey aconsegueix «des-fundar» (esfondrar) reiteradament els propis projectes intel·lectuals fins al punt que finalment se'ns presenta com un filòsof sense sistema però sobretot (1988, 122) «productiu detector i generador de tasques» intel·lectuals. Coincideix amb aquesta interpretació Díaz de Cerio quan afirma (1963, 241) que, per a Dilthey, la filosofia és bàsicament *descobridora* més que no constructora ja que, més que introduir en la filosofia un nou concepte o estructuració sistemàtica, el que va fer Dilthey va ser desenvolupar una nova actitud (1963, 329-30).

D'altra banda, l'obra de Dilthey també és marcada per la dispersió provocada per la gran amplitud dels seus interessos. Era un gran sincrètic (cosa que sol contradir-se amb la sistematització) que sempre es va caracteritzar per una fonamental ambició de connexió, enllaç i relació (vegeu, per exemple, el currículum de 1870). Les in

fluències que va tenir són també molt sincrètiques, i Dilthey no renuncia radicalment a cap d'elles ans intenta trobar-hi una síntesi que, si se li escapava, també cal tenir en compte que semblava indefectiblement condemnada al fracàs per a tothom després de Hegel.

Dilthey era molt obert a tota l'actualitat cultural del seu temes *i va prendre molt aviat nota d'algunes de les novetats més importants: especialment, els processos de constitució de les diverses ciències humanes*: psicologia, sociologia, història, però també l'estudi de la literatura i de l'art. Ara bé, i això n'ha marcat decisivament la recepció posterior, malgrat prendre'n nota, mai no es va incorporar totalment als paradigmes particulars que dirigien aquesta constitució: escola històrica, positivisme comtià, experimentalisme psicològic de Fechner i Wundt, etc. Ben al contrari, va seguir un camí molt personal i la seva visió global i filosoficoconnectiva (amb la vida com a perspectiva darrera) que el situen com a intempestiu i en terra de ningú. Així doncs, malgrat el seu primerenc interès per les ciències de l'esperit, no s'incorpora a cap paradigma concret constitutor de cap ciència humana concreta. Tampoc no culmina cap filosofia sistemàtica que el permeti ser prou valorat dintre de la tradició filosòfica dominant ni -en absolut- el seu estil o perspectiva global li permeten aparèixer com un gran revulsiu crític i antimetafísic radical com Nietzsche<sup>2</sup> -malgrat unes similituds mai no prou destacades.

Davant de la gran complexitat del seu pensament, in

2. Tot i que sempre en marca les distàncies, el valora prou per fer-ne el següent elogi: «S'esdevé [en el seu temps] com a la fi de l'Edat Mitjana, quan en totes les càtedres s'ensenyava l'escolàstica però els humanistes triomfants s'apoderaven del món. Així actuen avui Carlyle, Schopenhauer, Nietzsche, Richard Wagner, Tolstoi, Maeterlinck.» (GS, VIII, 196; citem pel volum de l'edició alemanya i la pàgina.)

tentem ara, com sens dubte li hauria agradat al mateix Dilthey, trobar una explicació alhora interna i externa, vinculada alhora a la natura mateixa del seu projecte i a les circumstàncies històriques del desenvolupament intel·lectivovital de Dilthey. En valorarem (al contrari de la bibliografia més tradicional) la perpètua renovació, la coherència intel·lectual i la valentia d'assumir el cost de deixar inacabades o no esgotades moltes de les perspectives que va obrir, fins i tot de les obres iniciades.

Certament, Dilthey destaca per una vigorosa i permanent evolució que només es va aturar (que no concloure) amb la seva mort física als 78 anys. Fent gala del que és un tret característic del seu pensament, es va mostrar determinat i compromès amb l'esdevenir-se de la vida, la qual -com que li és consubstancial- la mort talla sempre inoportunament. Això pot semblar un elogi fàcil i general, però no estem segurs que fos gaire agradable per a Dilthey, ja que aquesta evolució permanent i oberta només es va mantenir a costa de grans fracassos davant pensaments molt més conclusos, sistemàtics, especialitzats i poderosos (amb tots els sentits del terme) que mostren fins a quin punt el seu pensament més profund era, en el fons, gairebé tan intempestiu en el seu temps com el del seu contemporani Nietzsche.

No en va Dilthey va haver de viure i acceptar la victòria<sup>3</sup> (almenys en el seu temps) dels seus crítics: primer, el neokantisme (incloent els seus crítics Windelbrand i Rickert), la creixentment consolidada psicologia científicoexperimental (on s'inscrivía el seu crític Ebbinghaus), la naixent fenomenologia de Husserl i, en ge

3. Ampliem i desenvolupem l'encertada tesi d'imaz que considera que el pensament filosòfic de Dilthey es va veure somort per altres moviments hegemònics.

neral i al llarg de tota la seva vida, la indiferència i menyspreu de la dominant visió científiconaturalística del món. Certament, aquests enemics eren massa poderosos (especialment en aquell moment concret) perquè Dilthey pogués oposar-s'hi eficaçment i fins i tot fer valer prou la seva veu. Per això aquest intèrpret no té cap inconvenient a acceptar que *cadascun d'aquests enfrontaments es va saldar inevitablement amb una derrota de Dilthey, que només pot ser compensada mínimament i des de l'actualitat per la globalitat, interdisciplinarietat, valentia, riquesa i obertura de la seva evolució, i pels suggeriments creatius que llega a la posteritat*. I, per qué no ho hem de dir també, per un *crecendo* força notable en profunditat filosòfica que converteix qui semblava estar predestinat a la mera -però brillant- erudició, en un autèntic filòsof creatiu.

Pot semblar que ens deixem anar cap a l'elogi retòric o que hem permès que fautor presentat ens fascini excessivament. En tot cas l'amable lector té en aquesta introducció, i sobretot en els textos posteriors, la possibilitat de fer-se un judici propi. Cal reconèixer que Dilthey inicia els seus passos intel·lectuals abocat a una relativa mediocritat i, en tot cas, a la brillantor més academicista. Estudia teologia per manament patern. Hi ha quí pensa, fins i tot, que sobrepasat per aquesta temàtica es decanta, de seguida, per l'estudi historicoerudit: història de la religió i de l'església. Seria injust, però, oblidar en aquest punt el radical, personal i conscient rebuig de tota pretensió vers el transcendent que sempre l'acompanyarà al llarg de la seva vida. Sigui per una raó o altra, els seus interessos es desvien cap a la filosofia a través de la filologia, sempre però des de la perspectiva més historicista i d'anàlisi erudita. Sobre això, cal tenir en compte la seva acurada formació dintre de la rica atmosfera intel·lectual liderada per l'escola històrica alemanya. Es

alumne o ha rebut la influència de: F. K. von Savigny, K. E. Eichhorn, B. G. Niebuhr (grans pioners), E. Bopp (lingüística comparada), Ch. A. Bóckh (pare de la filologia), E. H. Trendelenburg (el seu mestre en filosofia), T. H. Morasen, A. E. Ritter i L. Ranke.<sup>4</sup>

Dintre de la tònica que hem dibuixat, ni massa ràpid ni massa lent, Dilthey va produint i publicant una sèrie de treballs curts, concrets, potser «menors», que li són neguts unànimement, però que no semblen apuntar cap a un gran filòsof, sinó en tot cas cap a un bon historiador de la cultura i de la filosofia. Malgrat tot, li van obrir el camí de la universitat i li donen un nom. D'altra banda, la coherència presideix tots aquests treballs, no en va Dilthey és potser amb Hegel fautor que més clarament defensa la tesi que la filosofia (o la cultura en general) és inseparable de la seva història. Per ell és un principi essencial que el filòsof sigui al mateix temps historiador.

El 1864, acabat el seu doctorat en filosofia, el seu desenvolupament intel·lectual sembla donar un gran salt i presentar trets d'originalitat que per sempre marcaran el seu pensament. El seu escrit d'habilitació per a la carrera acadèmica ja conté els trets cabdals de la seva filosofia, així com de la seva tasca filosòfica en endavant: *arrelar el pensament i els diversos sabers en la facticitat de la vida i de la vivència, valorar l'especificitat de l'àmbit humanoespiritual i fer-ho dintre d'un projecte innovador que hauria de completar l'herència kantiana: una crítica de la raó històrica*. No és segur que en aquell moment Dilthey tingués consciència de la complexa coimplicació d'aquestes perspectives i de la dificultat de satisfer-les conjuntament; les idees bàsiques, però, ja hi són, reconeixen els estudiosos.

4. També podríem incloure els grans mestres Humboldt o els Grimm.

Certament, sembla que Dilthey ha fet un gran salt filosòfic i creatiu endavant. I un salt molt ambiciós: *ha de dur a terme alhora una filosofia de la vida que no caigui en una metafísica abstracta ni dogmàtica, una filosofia de l'experiència<sup>5</sup> que no caigui en les debilitats empiristes ni sensualistes, i una crítica de la raó històrica que no caigui en una filosofia de la història idealista ni en un reductivisme de les ciències de la natura. I tot ho ha de fer alhora, ja que són tasques que es necessiten mútuament i s'autoimpliquen*. Sembla, doncs, que Dilthey ja ha deixat de ser aquell treballador i hábil historiador per revelar-se com un filòsof original. Cal dir que potser ni ell ho sabia encara perquè la maduració d'aquest projecte tan ambiciós es va fer molt lentament.

Vist d'una altra perspectiva, potser ha donat el salt a l'originalitat però no és precoc, tot just ha arribat a definir el seu projecte als 31 anys; si no fos per antecedents filosòfics com el seu estimat Kant, semblaria que no es pot esperar gaire d'ell. I la referència a Kant es manté perquè encara tarda més de deu anys a fer una primera obra arrodonida en la direcció que hem apuntat: 1875 *Sobre l'estudi de la història de les ciències de l'home, la societat i l'estat*. Mentrestant, la seva vida ha progressat notablement: s'ha casat, ha esdevingut catedràtic, i el seu presti

5. Més endavant ho formularà com a principi: «No hi ha cap altra filosofia que la filosofia de l'experiència: ja que tot el que li és donat a l'esperit és per a ell en darrera instància experiència.» (GS,XIX, 23)

Per entendre el sentit diltheià d'experiència cal recordar la distinció que fa F. Martínez Marzoa (*Historia de la filosofía*, Istmo, Madrid, 1973, v. 2, p. 433) entre «deixar que se ns doni allò que es dona ell mateix» i el que en certa manera n'és el contrari, el «mètode experimental», que estableix per endavant l'estructura dintre de la qual «els fets» hauran de decidir només sobre un punt perfectament determinat. D'aquí sortiran molts malentesos amb els positivistes i científicistes del seu temes.

gi creix, curiosament, però, no pel seu treball en aquest original nucli filosòfic.

Pel que fa a la importància de l'obra de 1875, tots els intèrprets<sup>6</sup> destaquen que aquí sí que Dilthey encara el camí que l'ha fet famós i desenvolupa ja els seus temes principals. D'altra banda hi ha un aspecte moli interessant i normalment no gaire mencionat vinculat a aquesta obra. Precisament Dilthey penetra en la seva teoria de la historicitat i de les ciències de l'esperit el 1875 paral·lelament a la *Segona intempestiva* nietzscheana. Curiosament, el primer veu en la història el reflex directe de la vida i, per tant, la via privilegiada d'aproximació, mentre que el segon hi veu el gran enemic «per a la vida». Resulta així que en aquests mateixos anys, es destaquen les dues actituds principals dintre d'una genèrica «filosofia de la vida» pel que fa a la seva, importantíssima, relació amb la història. Decantant-se, d'una banda, cap a un vitalisme historicista i, de l'altra, cap a un vitalisme declaradament antihistoricista; certament, aquesta oposició no morirà amb aquests autors.

Malgrat la valoració que en puguem fer d'aquesta obra i malgrat que hi ha un salt respecte a la incipient de 1864, cal dir que el gran salt encara s'ha de produir. Una vegada més, Dilthey triga al voltant de 8 anys, mostrant la dificultat que troba en el seu projecte. El 1883 (als cinquanta anys i com volent imitar el seu estimat Kant) publica la *Introducció a les ciències de l'esperit. A saig de jo*

6. Per exemple, Ortega (1980, 21) la considera el «programa per a tota la seva vida [de Dilthey] laboriosa». Mesure (1990, 20) en fa l'elogi dient que ja el 1875 ha reconegut «d'autonomia dels principis

d'explicació de les ciències de l'esperit». Marrou (*El conocimiento histórico*, Labor, Barcelona, 1968, 18) i Díaz de Cerio (1963, 18) hi coincideixen. Gabilondo (1988, 95) considera aquesta obra la matriu de la *Introducció a les ciències de l'esperit*.

*namentació de l'estudi de la societat i la història* i aquí sí que tots els intèrprets hi reconeixen una obra magistral i, fins i tot, tot sovint, la més gran de Dilthey.

Finalment, sembla que als 50 anys el nostre autor s'ha guanyat un lloc en la història de la filosofia. Podria semblar, per tant, que l'essencial del seu camí està, si no transcorregut, almenys planificat; ja que, a partir d'aquest moment, es tractaria\_ només de desenvolupar sistemàticament i pautadament el posicionament filosòfic adquirit. Tot el contrari, aquí comenta -podem dir- la tragèdia intel·lectual de Dilthey, fins aleshores relativament ben tractat malgrat les relatives ambicions i pretensions del seu treball o gràcies a aquestes. Sorprenentment, en el moment que sembla aixecar el vol com una gran figura de la filosofia, comenta la seva tragèdia i rep les crítiques i els cops més durs. Es produeixen recensions negatives, H.-U. Lessing' n'ha comptat almenys nou d'importants entre 1883-85 i el 1895 apareixen les crítiques per Windelband i (en 1896) de Rickert.

Certament, les seves tesis reivindicant l'autonomia de les ciències de l'esperit i cercant una fonamentació específica davant les ciències de la natura són ben rebudes, però tot el contrari s'esdevé pel que fa al paper fonamental i fonamentador que atorga a la psicologia dintre d'aquestes ciències. Tot i que Dilthey manté en la *Introducció a les ciències de l'esperit* una notable tensió i indefinició sobre la relació i prioritat entre psicologia i gnoseologia, comenta l'eterna acusació de psicologisme (Makkreel, 1975, 9) que culminarà finalment en la crítica de Husserl. La qüestió és llavors la natura autèntica (més psicològica o més gnoseològica) de la filosofia que des de 1880 (GS,VIII, 172) Dilthey defineix com a «ciència del real», de la totalitat de

7. *Dilthey-Jahrbuch* (a partir d'ara abreujat: *DJ*), I, 1983, 91-181.

la realitat, a la qual cal anar remetent les ciències particulars amb les seves perspectives parcials, alliberant-les així «de l'aïllament de l'abstracció».

Hem de matisar el seu «psicologisme», perquè va ser força mal entès, ja que Dilthey s'oposava frontalment als dos tipus de psicologia majoritaris en aquell moment, i va provocar que no s'entengués la seva posició específica i que cada bàndol l'assimilés a l'altre. Una vegada més resta en terra de ningú. D'una banda, Dilthey s'oposa al corrent psicologista més metafísic i abstracte que encara continuava pervivint, però també s'oposa (no per negar-ne el valor, sinó per reivindicar un paper previ i més radical)' a la psicologia psicofísica i experimental que iniciaven Wundt i Fechner. Dilthey s'adona que la seva perspectiva ha de ser desmarcada clarament d'aquestes dues possibilitats (almenys per no ser confós amb cap de les dues).

Aquesta pot ser una bona raó del primer bloqueig en la redacció de la part positiva de la fonamentació iniciada amb la *Introducció a les ciències de l'esperit*, ja que hi apuntava cap a un nou concepte de psicologia í, davant les crítiques, resultava evident que -a risc de postposarne la continuació- primer calia conquerir i reivindicar aquest concepte nou. Ens sembla que aquest era un dels objectius cabdals del llarg procés que culmina amb *Idees d'una psicologia descriptiva i analítica* i de l'aparent -més que no real- radicalització en el psicologisme que s'hi va produint. Per a Dilthey era absolutament necessari precisar el seu nou concepte de psicologia, especialment

8. En *Síntesi del meu sistema (1895-97, GS, VIII, 182)* diu i subratlla molt contundentment: «Tot intent de retrocedir més enllà d'aquestes dades [la connexió mental com a estructura de l'ànima] i dissoldre-les en relacions racionals du a antinòmies immanents. Substància. Causalitat. El tot. L'essència.»

quan sembla aplicar-la amb un cert èxit en l'estudi de la creació poètica (per exemple en el seu escrit de 1887 *La imaginació del poeta*) i, fins i tot, en una visió global radicalment fenomenista (1890 *Sobre l'origen i legitimitat de la nostra creença en la realitat del món exterior* o, 1892, *Experiència i pensament*). Certament, aquest aparent gir psicologista<sup>9</sup> sembla afermar i aprofundir la seva ja gran aportació com a estudiós i intèrpret de la cultura en general (art, literatura, pensament, filosofia), però aquesta perspectiva podria despistar respecte al valor i paper fonamentals atorgats per Dilthey a la psicologia.

Així, en aquesta nova etapa i dintre d'aquesta perspectiva, 11 anys després, el 1894 publica *Idees d'una psicologia descriptiva i analítica*. Amb aquesta obra, Dilthey podria pensar que havia aconseguit definir rigorosament el seu nou tipus de ciència psicològica de l'experiència total que té en l'anàlisi de la vivència el seu punt fàctic darrer, més enllà del qual no és possible anar, i superar així l'atzucac on havia caigut pel que fa a la fonamentació de les ciències de l'esperit, que ara quedaria definida rigorosament com una fonamentació psicològica (sempre d'acord amb la definició específicament diltheiana). Parallelament, el concepte de comprensió reivindicat per a les ciències de l'esperit adquireix marcadament un sentit específic en aquesta peculiar direcció psicologista.

9. No gaire ben datat perquè hi ha autors que afirmen un distanciament del psicologisme en el moment que altres hi veuen encara un augment (Mesure). Entre els primers cal mencionar Zóckler (1975, 68), el qual afirma que en les redaccions posteriors a 1895 per a la continuació de la *Introducció a les ciències de l'esperit* Dilthey ja reconeix els límits metodològics de la seva orientació psicològica i tracta de superar-los, i C. Flórez (1983, 122), el qual considera que Dilthey va apartar-se progressivament «del tema psicològic de la vivència i afiant-se més en la noció d'hermenèutica com a descobriment de significats».

Una vegada més i molt dolorosament, quan Dilthey podria creure que havia arribat el moment de recollir, en el seu treball més ambiciós i original, el reconeixement que ja tenia com a estudiós i intèrpret, és quan rep les crítiques més dures. En primer lloc, les dels neokantians Windelband<sup>10</sup> i Rickert,<sup>11</sup> evidenciant que la comuna referència a Kant amagava una diversitat molt profunda. Pel que fa a les seves propostes sobre la distinció entre ciències de l'esperit i ciències de la natura i les seves relacions, hi romanien encara una mínima sintonia, però -com hem dit- no era així pel que fa al paper atorgat a la psicologia entre les ciències de l'esperit i en relació amb la gnosologia, i encara molt menys pel que fa a la recerca d'una radicalitat ontologicovitalista. En aquest darrer àmbit, la postura de Dilthey resulta incompresa per gairebé tots els seus contemporanis, i només adquireix nou valor a partir de l'obra i la interpretació que en fa Heidegger. Respecte a això, G. Misch ho diu molt clar (Rodi i Lessing, 1984, 13\_7): «En paraules breus i concises: [Dilthey] proposa la vida com el concepte filosòfic fonamental, en el lloc on és l'èsser, *to on*, en l'antiga tradició de Parmènides.»

En segon lloc, tindrà encara pitjors crítiques per part dels psicòlegs experimentalistes que segueixen el mètode de les ciències naturals. Entre aquests, l'encarregat de ressenyar les *Idees* és Hermann Ebbinghaus,<sup>12</sup> que qües

10. En el seu discurs rectoral a Estrasburg de 1894 *Geschichte und Naturwissenschaft*.

11. En *Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung Eine logische Einleitung in die historischen Wissenschaften* 1896, Tübingen, Mohr, 1929. La seva tesi és rotunda: «La idea d'una "fundació psicologicocientífica" de la història és absolutament insostenible.»

12. En el *Zeitschrift für Psychologie*, IX, 1895, 161-205; resposta de Dilthey en GS, V, 237-40.



tiona el coneixement de Dilthey de les darreres aportacions a la psicologia que la constituïrien com una ciència natural més (cosa que era precisament el que Dilthey volia evitar). Alhora no reconeix l'originalitat del plantejament de Dilthey, tot remetent-lo a la perspectiva completament superada de Herbart. També li critica (generant un tòpic molt estès) que rebutja el mètode hipotètic per fer un salt intuitiu i posar la introspecció com la base absoluta i incontrovertible de la psicologia.

Certament, Dilthey no es rendeix i respon a les crítiques, però, ja sigui per aquestes o per evolució pròpia, canvia la direcció principal dels seus esforços. Ell, que ha tardat tant a definir un projecte filosòfic original, sembla tallar-lo o reformular-lo totalment, fins i tot al preu de condemnar a l'oblit algunes aportacions concretes. Dóna un nou gir important al seu desenvolupament filosòficointellectual. Una vegada més la lentitud de Dilthey va paral·lela a la capacitat de regeneració dels seus principis bàsics, mostrant que el seu psicologisme és només una etapa de la seva evolució i que pot ser reinterpretat d'una manera nova i profunda. Canvia el nom de l'obra que tenia a mig redactar dintre de la seva perspectiva de la temàtica psicològica (passa de *Sobre psicologia comparada* a anomenar-se *Contribucions a l'estudi de la individualitat*).

A partir d'aquest moment (Dilthey té més de 61 anys) sembla renunciar del tot als treballs sistemàtics i globals. Una vegada més es compleix el fat que l'impedeix culminar les seves obres principals (en el principi de la seva carrera ja havia deixat inacabada la seva *Vida de Schleiermacher*). Dilthey mai no completarà el pla previst en la *Introducció a les ciències de l'esperit* ni la fonamentació promesa. El segon volum mai no sortirà a la llum i quedarà per sempre més com una simple i limitada intro-

ducció i -injustament- sempre serà tractada i valorada **alxí**.

Ara bé, l'originalitat i la creativitat de Dilthey no minven per això, sinó que curiosament s'esdevé tot el contrari. És cert, que en la reformulació del seu projecte filosòficointellectual sembla retornar a alguns paràmetres ja anteriorment plantejats: "l'hermenèutica ja descoberta al voltant dels seus treballs sobre Schleiermacher i un més gran èmfasi en l'aspecte històric del veli projecte de crítica de la raó històrica. Sent certes aquestes apreciacions, cal no oblidar que la profunditat i radicalitat amb què Dilthey encara ara aquestes qüestions és clarament superior; des d'aquesta perspectiva, pensem que Dilthey ha tornat a fer un gran salt filosòfic.

A partir d'aquest moment, du a terme grans apostes especulatives i radicals al voltant de l'hermenèutica (com ha reconegut el mateix Heidegger) no com a tècnica interpretativa sinó com a perspectiva general bàsica que permet fundar (més que no fonamentar) d'una manera més rigorosa i radical una filosofia de l'experiència i de la vida historicocultural. En un text de 1880, però, ja apun-

13. Rodi i Lessing tenen perfectament documentat aquest complex període (1984, 28 i 121). Consideren (12) que retorna a l'hermenèutica de Schleiermacher i a la crítica de la raó històrica, per trobar el fonament de les ciències de l'esperit. Notem que dintre d'aquesta interpretació el psicologisme de Dilthey resulta ser un periple que ha durat estrictament onze anys entre 1883 i 1894. Lessing (1984, 28) considera que marca una interrupció dels seus treballs sistemàtics fins que, el 1905, rep l'impacte de les *Investigacions lògiques* de Husserl. Ben al contrari, Ímaz (en la seva edició de les obres de Dilthey, volum VI, pàgina 11) considera els seus escrits psicològics com una «*fundació psicologicognosciològica*, que es perllonga amb els *assaigs de fundació del món històric* i es complementa amb l'*estructuració del món històric*». Segons aquesta darrera interpretació, no s'aparta radicalment de la psicologia, com pensa algun autor, sinó que reformula el paper d'aquesta.

tava cap aquesta perspectiva remarcant el component col·lectiu de la intel·ligència, oblidada per «un procés històric d'abstracció» que «constitueix el pensament abstracte» (GS, VIII, 172). Dilthey recupera i reformula les seves idees sobre l'expressió de la vida a través de la reconsideració del concepte hegelian d'espirit objectiu.<sup>14</sup> Du a terme l'aposta, que la seva propera mort no ens deixa decidir si fou finalment abandonada<sup>15</sup> o no, sobre les cosmovisions i els seus tipus. Dilthey fins i tot sembla preparat per dur a terme la gran obra de síntesi que tota aquesta complexa evolució reclamava: *l'Estructuració del món històric* (fins 1910). Però, de nou, la fragmentarietat i la incompletitud s'imposen.

Sorprenentment i coratjosa, ja molt veli Dilthey s'esforça encara per entendre i fer-se entendre de Husserl, fins i tot per incorporar algunes de les aportacions d'aquest. Sens dubte, es tracta d'un diàleg difícil. Husserl es movia en una altra perspectiva respecte a la relació entre filosofia i ciència, estava immers en el seu primer i gran moment creatiu i s'interessava ben poc per comprendre Dilthey. No obstant això, hem de valorar com encara el veli Dilthey (al voltant dels 80 anys) pot aprendre, introduir i desenvolupar originalment noves idees, com abans havia fet amb el seu amic el comte Yorck van Wartenburg

14. Hi inclou com un aspecte objectivocultural el que per a Hegel era l'espirit absolut: art, religió i filosofia. També s'hi (GS, VII, 150) contraposa dient que Hegel «va construir les comunitats sobre la voluntat general racional. Avui hem de partir de la realitat de la vida». A més, critica de Hegel que «construeix metafísicament; [mentre que] nosaltres analitzem el donat».

15. Díaz de Cerio (1963, 119) afirma que «aquesta teoria de la *Weltanschauung* té escassa importància en Dilthey, sobretot per a l'estructuració del món històric, contra el que tot sovint es repeteix sense cap fonament. No fa servir les *Weltanschauungen* en les seves obres finals de 1910 sobre l'estructuració del món històric».

(la influència del qual probablement van exagerar Heidegger i Gadamer).

Certament ha estat aquesta incansable capacitat d'aprendre, reconèixer i crear novedosa a partir de l'aprens, la que ha fet d'aquell sempre brillant estudiós i intèrpret que en tot moment va ser Dilthey (i no és un mèrit en absolut menyspreable, ja que els seus treballs se sostenen avui dia molt més que no l'ús i la lectura que se'n fa) es convertís -després de grans dificultats i malgrat no concretar-se en « l'obra o sistema definitiu»- sense cap recança possible en un creatiu i original filòsof.

## 2. Significació dels textos traduïts

Els textos que componen la present selecció de Dilthey corresponen a la darrera etapa de la seva vida (la Barrena dècada). Tenen en comú que uneixen anàlisis històriques i cointerpretatives amb d'altres de gran profunditat teòrica i que posen de manifest la complexa perspectiva original del seu autor.

Així *El naixement de l'hermenèutica* (el més antic dels seleccionats, 1900)<sup>16</sup> enllaça amb la complexa etapa d'evolució en què, després de les crítiques mencionades, Dilthey prefereix explicitar la perspectiva hermenèutica radical en lloc de la psicològica radical. Cal valorar aquest escrit, més que com el primer d'un retorn a l'hermenèutica, com la confirmació d'una tendència diltheyiana permanent. Dilthey, com si volgués fer balanç, presenta el desenvolupament

16. Va ser publicat en el volum col·lectiu commemoratiu *Philosophische Abhandlungen, Christoph Sigwart zu seinem 70. Geburtstag 28. März 1900 gewidmet*, però desenvolupa una conferència pronunciada en la *Preussischen Akademie der Wissenschaften* el 1896.

pament històric de l'hermenèutica fins a culminar en Schleiermacher, l'obra del qual considera que l'ha dut al seu tractament alhora científic i més radicalment especulatiu. No deixa de ser interessant que en un moment crític i difícil com era aquell per a Dilthey, retornés a aquest gran autor que el va ocupar en els seus primers passos com a investigador.

Dilthey, però, no roman en la perspectiva romàntica de Schleiermacher sinó que apunta ja cap a la transformació essencial a què l'hermenèutica estarà destinada a partir de Heidegger i Gadamer, com a disciplina fonamental ja no de les ciències de l'esperit sinó de qualsevol perspectiva de saber i veritat. De fet en l'escrit és clar l'enllac entre la nova problemàtica hermenèutica i la psicologofonamentadora aparentment superada, mitjançant el principi de l'escola històrica de Ranke: cercar el «coneixement científic» de l'individua) o del singular històrics." Així defineix també la tasca de l'hermenèutica tot remetent al seu escrit de 1895-1896 originalment titulat *Sobre psicologia comparada i*, davant les crítiques rebudes al seu plantejament psicològic, anomenat *Contribucions a l'estudi de la individualitat*. Totes dues temàtiques, poden semblar moli distanciades però no és així per a Dilthey, ja que «mentre la psicologia general (...) té per objecte les uniformitats de la vida psíquica, la psicologia comparada tracta de sotmetre a un estudi científic les diferències individuals, les gradacions d'aquestes di

17. Naturalment, no es tracta de negar el *dictum* medieval «*individuum est ineffabile*» (citat pel mateix Dilthey), ja que es vol analitzar i comprendre esdeveniments singulars però no en el que tenen d'absolutament singular sinó de generalitzable o estructurable des del tot de la història i la societat. Ímaz (VIÉ4Xs) recorda moli bé que per a Dilthey «l'individu és un punt de creuament de nombrosos "nexes finals" on es desenvolupa la seva vida».

ferències i les afinitats. (...) [tractat de conèixer els processos que operen en aquesta particularització de la vida psíquica general». (GS,V, 241)

Veiem doncs que l'hermenèutica s'enllaca amb el problema i la tasca generals de les ciències de l'esperit, però explícitament centrada en la comprensió del singular com a perspectiva de la «psicologia comparada». Com diu Dilthey en aquell escrit, «també té com a objecte seu la humanitat (...) [però en tant que] es desplega en la plenitud immensa de formes singulars». Sobre això, l'àmbit propi de l'hermenèutica sembla comprendre el conjunt de les ciències de l'esperit; recordem que el neokantià Windelband en la seva polèmica amb Dilthey va proposar caracteritzar-les com a ciències idiogràfiques (*d' idios*, `particular', `singular'). Dilthey li respon que tal criteri i definició «és cert, però no és més que un aspecte de la veritat» (GS,V, 257), ja que en cap cas no vol haver d'admetre que la psicologia o altres ciències de l'esperit (en la mesura que cerquen lleis generals) siguin reduïbles a ciències naturals.

D'altra banda, cal entendre que per a Dilthey la noció d'individual (potser seria millor parlar de «concret» com farà la tradició marxista o de «singular històric» com proposa Imaz) no abocava a cap atomisme o individualisme, ja que hom pot considerar individus orgànicament molt complexos sempre però que manifestin una unitat organicoholística interior que els doni caràcter i individualitat, com per exemple quan parla de pobles, cosmovisions, etc. Per aquest molt peculiar sentit d'«individual» (com a organisme individual o tot singular encara que estructurat complexament en )'interior), la recerca del singular comportava per a Dilthey la vinculació al problema de l'objectivitat i l'alteritat. Perquè ja s'hi contenen el col·lectiu i la qüestió de l'altre. L'individu(a) no és pensat, doncs, com

a alla o àtom completament escindit de tota la resta, sinó com a component d'un tot, al qual pertany i remet encara que sigui inconscientment. De tal manera que l'alteritat entre els individuals és sempre relativa perquè sempre - encara que sovint ocult- hi ha un fons unitari que és el tot on aquells individuals són integrada.

La qüestió de la fonamentació d'un saber dels singulars històrics és ara encarada transcendentament i, a la manera kantiana, parteix de la seva facticitat: «Tota ciència filològica i històrica es basa en el pressupòsit que aquesta comprensió del singular podria ser elevada a l'objectivitat».<sup>18</sup> Per a Dilthey cal partir del *factum* de la comprensió perquè és imprescindible pel tipus d'existència humana que coneixem, és la seva condició de possibilitat. El problema no és doncs explicar la comprensió des de conceptes o principis previs, sinó, transcendentament, de prendre la comprensió com a condició de possibilitat del món humà i de les ciències de l'esperit, i explicitar-ne totes les conseqüències radicals. Només així s'haurà plantejat i aprofundit en el fet mateix de la vida i la manera de manifestar-se aquesta en Nome -com a comprensió.

Dilthey, que, com veiem, no oblida la tasca de la fonamentació i legitimació de les ciències de l'esperit, encara l'hermenèutica com la seva perspectiva radical, en tant que ciències de la comprensió, i -fins i tot com a base darrera- també de les ciències de la natura, les ciències de l'explicació. No li manca raó a Cirilo Flórez (1983, 122) quan suggereix que «la teoria de l'hermenèutica permet conciliar els mètodes de la interpretació i l'explicació».

Certament això comportava (i així cal Regir aquest

18. Pág. 57 d'aquest llibre.

escrit,<sup>19</sup> en principi molt introductora i resumidor de la història de l'hermenèutica fins a Schleiermacher) la reformulació profunda d'una de les grans aportacions que havia fet Dilthey: el concepte de comprensió formulat dintre del projecte de demarcació entre ciències de la natura i ciències de l'esperit a partir del principi «Explicuem la natura, compremem la vida psíquica». La recerca de rigor en les ciències de l'esperit no ha d'implicar caure en un procedir idèntic al de les ciències naturals, ja que en aquestes no n'hi ha prou amb la mera explicació causal o mecànica, sinó que reclama sempre comprensió i interpretació. De tal manera que apunten a un coneixement de validesa universal però no de processos mecànics, sempre idèntics, sinó d'individuals, quelcom no reiterable, divers de qualsevol altre fenomen. La comprensió i la interpretació són necessàries, doncs, perquè han de permetre extraure del singular històric el seu significar universal.

Dilthey defineix<sup>20</sup> «comprendre» (*Verstehen*) com aquell procés per mitjà del qual coneixem una interioritat (una individualitat espiritual) a través no d'una mera introspecció o d'una estranya intuïció sinó mitjancant una base d'extrospecció, de signes i percepcions exteriors. Buhllhof (1980, 55) argumenta encertadament que la comprensió, proclamada com el mètode historicoespiritual més adequat en la *Introducció a les ciències de l'esperit*, es va reinterpretar i aprofundint durant l'evolució

19. Hem pensat a dedicar més espai en la introducció a aquest escrit perquè és el més humil, breu i fàcilment obvia de tres que recollim. Hi ha el perill que per això se'l menystingui. No hem d'oblidar, però, que és dels primers en tota la història del pensament on l'hermenèutica es presenta com a ciència consolidada, fins al punt de recobrir la seva pròpia gènesi històrica en el moment del seu salt especulativoradical.

20. Pàgina 59.

diltheiana en la mesura que s'adona que «*el coneixement humà no és un acte de la comprensió de les experiències de l'home, sinó un acte d'interpretació -un acte hermenèutic- deis productes creats [i objectivats] per l'home Í en els quals ha expressat les seves experiències*». L'acte de comprendre no pot ser mera introspecció solipsística i ha d'aplicar-se a exterioritats objectives i objectuals (que no ho són menys que les coses naturals per molt que hagin estat creades per l'acció humana).

Per això Dilthey no té cap inconvenient a afirmar que l'àmbit privilegiat de la interpretació és l'escriptura,<sup>21</sup> el llenguatge objectivat en signes escrits, i no cap obscura intuïció o simpatia. En l'escriptura el problema hermenèutic es pot tractar amb la màxima objectivitat i per tant ha de ser -per dir-ho així- el banc de proves essencial de la qüestió mateixa del comprendre. Naturalment això no comporta que el fet de la comprensió només es doni en el llenguatge escrit, ans al contrari, ho penetra tot i abasta completament l'existència humana (en les seves infinites concrecions). Per a Dilthey l'anàlisi del problema de la comprensió i l'hermenèutica cal que comencin pel llenguatge escrit, però no acaben en ell, ans han de ser el trampolí per a una anàlisi més global i radical. Per això l'hermenèutica es pot plantejar com una disciplina bàsica i primordialment situada dintre del conjunt de les disciplines perquè com diu Dilthey:<sup>22</sup> «En determinar la possibilitat d'una interpretació de validesa universal a partir de l'anàlisi de la comprensió, l'hermenèutica arriba a la solució del problema totalment universal».

Ara bé, això comportava argumentar la més gran globalitat i radicalitat de la comprensió per damunt de l'ex

plicació típica de les ciències naturals. Dilthey va anar matisant aquesta distinció. Així, Dilthey diu en els afegits que incloem com a apèndix en *El naixement de l'hermenèutica*, el que segurament no hauria acceptat en el temps de la *Introducció a les ciències de l'esperit*, que «Entre interpretació i explicació no hi ha més que una diferència gradual i no límits fixos». Hi ha, per tant, un aprofundir i repensar el problema de la comprensió, ara en clau hermenèutica més que no psicològica. Com diu Ricoeur,<sup>23</sup> Dilthey intenta ara superar mitjancant l'hermenèutica alhora «l'explicació naturalista» i la perspectiva propera a Schleiermacher i, perillósament, a la seva anterior posició sobre «la intuïció psicològica».

Certament, la comprensió hermenèutica o la interpretació d'objectivacions significativespirituals no tenen la rotunditat (ni simplicitat) causalísticoexperimental de l'explicació físicomatemàtica però tampoc no s'aboquen irreflexivament a l'especulació gratuïta, la intuïció mística o l'obscura simpatia. Coincidim amb Gabilondo (1988,162) quan afirma que tota comprensió efectiva és «una efectiva comprensió, només en la mesura que no es limita a ser comprensió de les experiències d'un subjecte que anomenem home, és a dir, no és limitada a l'autognosi, sinó que ve a ser acte hermenèutic, comprensió deis productes on Nome ha expressat les seves experiències». El procés de comprensió no pot ser definit només pel fet de donar-se de manera psicològica, empírica; solipsista a un subjecte definit antropològicament, cal aprofundir en el fet que es tracta d'un procés d'interiorització d'objectes existents vament i exterioritzats com a resultat d'accions de subjectes individuals o col·lectius en principi aliens a l'interpret.

<sup>23</sup> *Du texte à l'action. Essais d'herméneutique*, II, Seuil, París, 1986, pág. 82-83.

Com veiem, no ens hem de deixar enganyar per l'aparent linealitat historicista del text, ja que tant en ell com en els afegits s'hi contenen punts teòrics de gran importància per al pas filosòficoradical que Dilthey estava preparant per a l'hermenèutica. Per més que hi ha arguments per considerar que només a partir de Heidegger i Gadamer aquest salt brillarà amb tota la seva esplendor, i una vegada més cal dir que la intermitència i fragmentarietat de l'obra diltheiana n'ha dificultat la calibració.

Pel que fa a *L'essència de la filosofia* (de 1907)<sup>24</sup> el que podria haver estat una vaga presentació de tal temàtica, es converteix en un dels textos més sintètics i programàtics (a 4 anys de la seva mort!) del nostre autor. Per això hi ha qui l'ha vist com una espècie de testament filosòfic; hi estem d'acord si es reconeix que el seu estil i formulació no és conclusiu, sinó més aviat un projecte a desenvolupar. Paradoxalment, és un dels textos més sistemàtics i de plantejament més global redactat precisament en una etapa en què Dilthey s'ha vist condemnat, pels fets que ja hem analitzat i el seu propi desenvolupament intel·lectual, a renunciar a construir el «seu» sistema. Per això i en tant que projecte a desenvolupar, se l'ha de considerar inacabat igual que l'altre gran projecte de la mateixa època: *L'estructuració del món històric*.

Un dels aspectes més valuosos d'aquest escrit són les interessants anàlisis sobre religió i art, i sobre la relació que mantenen amb la filosofia." El lector s'adonarà que pràcticament s'hi parla tant de l'essència de la filosofia com de

24. Va ser publicat en el volum *Systematische Philosophie* del collectiu *Die Kultur der Gegenwart*.

25. Cal notar que són els tres components de l'esperit absolut de Hegel, el concepte del qual estava transformant profundament Dilthey per aquelles dates.

l'essència de l'art i de la religió<sup>26</sup> -com no podria ser d'altra manera donat el mètode comparatiu en què sempre va exceller Dilthey.<sup>27</sup> En aquest escrit, Dilthey també sintetitza la seva posició sobre l'art i la literatura -un dels seus primers i grans temes i on sempre ha estat més valorat-, i, sorprenentment, de la religió. Hem dit sorprenentment perquè malgrat que els seus inicis intel·lectuals es van donar dintre de l'esfera teològicoreligiosa, ja moli aviat se'n va apartar voluntàriament. No obstant això, a la fi de la seva vida va recuperar la temàtica i en morir estava redactant un escrit sobre «El problema de la religió»,<sup>28</sup> que, en restar inacabat, sens dubte converteix el que es diu en *L'essència de la filosofia* sobre la religió, la seva essència i relació amb la resta de la cultura en la síntesi més global i profunda de tota l'obra diltheiana.

*L'essència de la filosofia* és un exemple clar del mètode més propi de Dilthey. S'aproxima a la definició de la filosofia primer d'una manera filològicohistoricista, cercant la determinació original i radical en el «fet» filosòfic des dels seus primers exemples. Aquí brilla la seva gran erudició però també la profunda subtileza; d'una manera precisa i minimalista va decantant els trets definitoris de la filosofia en la mesura que es van manifestant en la seva història. És clar que per a Dilthey l'essència de la filosofia i la possibilitat de la seva pervivència sota el creixent predomini de la visió científicopragmàtica del saber passa per reivindicar el seu lloc autònom i independent d'aquesta dominant

26. Una simple mirada a l'índex de matèries d'aquest volum deixa del tot clar l'interès de Dilthey.

27. Quelcom similar però en menor grau s'esdevé també en *Els tipus de cosmovisió*.

28. No deixa de ser significatiu de la relació d'aquests dos escrits que, precisament, els manuscrits van ser trobats intercalats.

perspectiva que creix. Com podem veure, en l'essència mateixa de la definició diltheiana de filosofia es manifesta el fil conductor de tota la seva obra: la discriminació, caracterització i potenciació de la perspectiva de les ciències de l'esperit respecte a les de la natura.

D'altra banda, i dintre de la millor tradició kantiano-hegeliana, la mencionada discriminació respecte a la religió i l'art també apunten a evitar la seva diguem-ne «degradació» cap aquestes perspectives i, en canvi, reivindicar la seva superioritat conceptual. I és que la filosofia té la relació més autoconscient i explícita amb la qüestió, alhora nuclear i omniabastadora, de la vida com a enigma irreductible i incommensurable. Malgrat que tot fet cultural i qualsevol disciplina concreta tenen la vida mateixa com a referent essencial i darrer, només en i per la filosofia aquesta pot ser convocada i inquirida directament i globalment. La filosofia no soluciona l'enigma de la vida, però dóna Púnica i superior resposta que li és possible a l'home. I en aquesta resposta, com també podem veure en *L'essència de la filosofia*, la teoria de les cosmovisions hi té un paper essencial, com a superació de la perspectiva metafísica i fonamentadora. Certament, ja en el més immediat i espontani posar-se de l'home en el món hi ha una diversitat constitutiva que predetermina molts dels aspectes essencials del fet cultural i filosòfic humà. De manera que la tasca essencial de la filosofia és prendre consciència d'aquesta multiplicitat constitutiva, descobrir-ne les raons i elevar-la a meta. Her, a filosofia de l'home, a filosofia de la cultura, en darrer terme: a filosofia de la filosofia.

També un text com *Els tipus de cosmovisió*<sup>29</sup> sembla en principi un nou assaig d'història del pensament, però té

29. Publicat en el volum titulat *Weltanschauung, Philosophie und Religion*, ed. Reichl, 1911.

profundes conseqüències, ja que replanteja totalment tant el contingut concret presentat com la metodologia usada. Així, doncs, aspira a abastar la totalitat dels àmbits humans i culturals: no cal dir la filosofia (on s'inclouen literats com Goethe i Hilderlin), però també abasta la ciència i la seva perspectiva més tecnicoexplicativa (que és vinculada a un dels tipus essencials de cosmovisió: el naturalista), així com l'art i la religió, que també configuren cosmovisions amb personalitat pròpia. Fins i tot, Dilthey inclou en la seva teoria de les cosmovisions una filosofia de la cultura en general i una antropologia, ja que cada un d'aquests tipus correspon a un dels caràcters bàsics de l'ésser humà.

Cal exposar els motius pels quals hem optat per traduir *Weltanschauung* per «cosmovisió» enlloc de «concepció del món» (que és l'opció majoritària). N'hi ha un de simple però no decisiu: poder concentrar el significat en una única paraula, com en l'original alemany. Els dos arguments més decisius són, però, uns altres i no tan simples ni immediats.

D'una banda, calia no perdre el sentit que té el terme *Welt* en posició inicial del mot: «universal», «total», «general». I, certament, en l'actualitat l'ús que es fa de l'arrel d'origen grec «cosmo»<sup>30</sup> manté tant la referència al món com a la totalitat, i apunta a l'àmbit total al qual s'obre la visió mencionada. Perquè sens dubte, Dilthey també vol referir-se a una visió o determinació de *tot el que anomenem «el nostre món», encara que sovint contingui aspectes poc mundans i bastant ideals o espirituals*. La traducció «cosmovisió» expressa - pensem- aquesta referència

30. A aquells que recordin el sentit etimològic grec de «cosmos», literalment «ordre» o «organització», els direm que la nostra elecció no perverteix el sentit que li volia donar Dilthey, perquè la cosmovisió és ja i especialment una visió determinada i estructurada del món. En termes de Dilthey, és ja una resolució i presa de posició pel que fa a l'enigma de la vida, ja que diu com és -ordenat, organitzat- el món.

global i omniabastadora que és tan important per a Dilthey.

D'altra banda, hem preferit el mot «visió» perquè té un camp semàntic molt ample, i no perd la referència al sentit tradicionalment «més intel·lectual» -la vista- ni, alhora, a l'acció mateixa de la raó; ben al contrari, hem evitat traduir el mot per «concepció», ja que remet unilateralment al camp semàntic «concepte» i «conceptual». Aquesta associació tan automàtica i parcial xoca amb el sentit diltheià, perquè la cosmovisió és una cosa prèvia i molt més bàsica que qualsevol conceptualització concreta; de fet és la seva condició de possibilitat. Fins i tot, molts aspectes clau de la cosmovisió romanen inconscients i implícits per als homes; és a dir: els tenen però no ho saben. No han estat reflexionats ni conceptualitzats com sembla suggerir la traducció «concepció del món», que podria ser interpretada literalment com a «teoria del món» o «doctrina sobre el món» -gairebé com si es tractés d'una argumentació cosmològica—. Cal tenir en compte, en definitiva, que Dilthey amb aquest terme vol apuntar a la primera, decisiva i decisòria captació i determinació de la vida, que és prèvia i condicionadora de tot sistema conceptual, de tota teoria o doctrina explícita.

També és cert que el terme «cosmovisió» té inconveniente, en concret un suggeriment que pot desagradar per massa intuïtiu, immediatista i no reflexiu. Molts autors han optat per «concepció del món» per tal de «salvar» Dilthey de les fàcils crítiques d'intuicionisme que, sovint, s'han acompanyat de l'acusació d'irracionalisme (malgrat l'opinió contrària d'un autor tan significat com Lukács).<sup>31</sup>

31. Diu (1976, 347): «Dilthey no és encara un irracionalista (...) Ja que Dilthey no creu encara en la irreconciliable contraposició entre raó i vida, entre ciència i intuïció. Entén més aviat que és possible desentranyar de la vivència tota la riquesa del món subjectiu i objectiu, re

La nostra opinió és que no tenen sentit «salvacions» com les mencionades; tampoc s'han d'evitar arriscadament suggeriments plenament conscients en Dilthey i presents en el terme alemany. Per tot això, hem optat per la traducció «cosmovisió», pensant que és segurament la que predetermina el mínim possible la interpretació del lector.

Una altra qüestió és la datació del text i de les idees que s'hi expressen. Pel que fa a l'escrit, és publicat el 1911 però probablement redactat amb anterioritat a l'*Essència de la filosofia* de 1907. El títol concret és dels editors: *Els tipus de cosmovisions i el seu desenvolupament en els sistemes metafísics* i Ímaz (VIII, 81) hi veu una reelaboració dels fragments per ell titulats: «La filosofia i el enigma de la vida». Díaz de Cerio (1963, 119) fixa l'aparició de la teoria de les cosmovisions el 1900 (és important notar que coincidint amb la preocupació hermenèutica), malgrat algun esborrany a partir de 1898, i la considera (a diferència d'Ímaz) una etapa molt curta i d'escassa importància. Nosaltres creiem que la teoria de les cosmovisions representa un moment intermedi en la complexa evolució des de la prioritització de la perspectiva psicologista (per definir «cosmovisió» fa servir sistemàticament termes com «caràcter», «trempe vital» o «actitud»)<sup>32</sup> cap a la prioritització de l'hermenèutica, amb la qual, però, no acaba d'encaixar del tot.

mutant-se per mitjà de la interpretació metòdica de l'hermenèutica vers un concepte superior; més ampli de la científicitat».

32. Així descriu Dilthey la diversificació de les cosmovisions (*Tipus de Cosmovisió*, 217) (els subratllats són nostres): «Tota forta impressió mostra a l'home la vida des d'una determinada vessant. Llavors el món apareix sota una nova llum: en repetir-se i unir-se aquestes experiències neixen les nostres *disposicions d'ànim* vers la vida. A partir d'un vincle vital, iota la vida obté una tonalitat i una interpreta



Certament, també correspon a un desesperat intent de trobar una mediació entre unitat i diversitat, entre universalitat i relativisme; tema clau per a un historicista com Dilthey, que semblava abocat al relativisme. Dilthey, però, creia poder trobar-hi una superació (que l'integrés) mitjançant la seva filosofia radical de la vida. La teoria de les cosmovisions havia de ser l'enllac entre el fons transcendent i radical que l'hermenèutica evidenciava i les diversitats relatives que posaven de manifest els seus treballs historiogràfics. Els tipus de cosmovisió íntimament units a la proteïtat de la vida i del seu enigma permetien pensar el pas de l'u al múltiple. Així diu (*Tipus de cosmovisió*, 213): «La vida se'ns presenta en el nostre saber amb innombrables formes i tanmateix mostra arreu els mateixos trets comuns.» La doctrina de les cosmovisions li va permetre enllacar la diversitat històrica de les manifestacions vitals amb una «naturalesa humana que és sempre la mateixa, llavors també els trets fonamentals de l'experiència de la vida són comuns a tothom». Amb la seva teoria de les cosmovisions, Dilthey aprofundia cap a una radical perspectiva que prioritzava el paper ontologicoprímic de la decisió filosòfica com el subjacent i condició de possibilitat de tot sistema filosòfic. Així en (*Tipus de cosmovisió*, 218) diu: «Aquestes disposicions vitals, els matisos innombrables de la posició vers el món, formen l'estrat inferior de la constitució de les cosmovisions.»

GONCAL MAYOS  
Universitat de Barcelona

ció en les ànimes afectives o cavilloses -neixen els *caràcters universals*. Aquests canvien, així com la vida mostra sempre vessants noves a l'home, però en els diversos individus predominen certs *caràcters vitals* segons la seva *personalitat*.»

## NOTA SOBRE AQUESTA EDICIÓ

Fins ara no hi havia cap text de Dilthey accessible en català. Això ens ha obligat a adaptar la terminologia internacional sobre Dilthey. En la "Introducció" hem donat raó d'algunes de les propostes terminològiques de la traducció; la resta de propostes que calia comentar les hem recollides com a notes en el text mateix, perquè ho creiem més eficaç per al lector, que així pot valorar directament si són adequades al context.

Per a la traducció hem seguit l'edició de les *Wilhelm Dilthey Gesammelte Schriften*: el volum V, a cura de Georg Misch, inclou *El naixement de l'hermenèutica* (hem prescindit només d'algunes anotacions afegides i molt fragmentàries) i *L'essència de la filosofia; Els tipus de cosmovisió i el seu desenvolupament en els sistemes metafísics* es troba al volum VIII, a cura de Bernhard Groethuysen.

L'ordre dels textos en aquesta traducció catalana és el de la publicació en alemany.

G. M.

## CRONOLOGIA

VIDA I OBRA	HISTÒRIA I CULTURA
1833: El 19 de novembre neix Wilhelm Dilthey a Biebrich am Rhein (Nassau), fill d'un pastor protestant.	
1834:	Unió duanera alemanya. Mor Schleiermacher. Ranke nomenat professor a Berlín.
1835:	Strauss: <i>Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet</i> («Vida de Jesús, composta críticament»).
1836:	Eckerman publica les seves converses amb Goethe. Schopenhauer: <i>Über den Willen in der Natur</i> («Sobre la voluntat en la natura»).

VIDA I OBRA	HISTÒRIA I CULTURA	VIDA I OBRA	HISTÒRIA I CULTURA
1840:	Frederic Guillem IV, rei de Prússia.	1852-1853: Estudia teologia a la Universitat de Heidelberg, però el seu interès es desvia de seguida vers la història de la religió i l'Església. Alhora segueix estudis de filologia i filosofia.	
1841:	Carlyle: <i>On heroes</i> . Feuerbach: <i>Das Wesen des Christentums</i> («L'essència del cristianisme»).	1853:	Guerra de Crimea. Verdi: <i>La Traviata</i> .
1843:	Stuart Mill: <i>A System of Logic, Ratiocinative and Inductive</i> . Kierkegaard: <i>Frygt og Bæven</i> («Temor i tremolor»).	1854: Es trasllada a la Universitat de Berlín.	Mor Schelling.
1844:	Schopenhauer: edició definitiva de <i>Die Welt als Wille und Vorstellung</i> («El món com a voluntat i representació»). Comte: <i>Discours sur l'esprit positif</i> . Neix Nietzsche.	1855:	Spencer: <i>Principles of Psychology</i> .
1844-1852: Estudia al Gymnasium de Wiesbaden.		1856: Comença a ensenyar en diversos Gymnasium.	Neix Freud.
1846:	Droysen acaba <i>Geschichte des Hellenismus</i> .	1857: Abandona l'ensenyament per la investigació.	Mor Comte. Wagner: <i>Sigfrid</i> . Flaubert: <i>Madame Bovary</i> .
1848:	Marx-Engels: <i>Manifest der kommunistischen Partei</i> . Onada de revolucions liberals en alguns estats alemanys i arreu d'Europa.	1858: Publica un estudi sobre J. G. Hamann.	Darwin: <i>On the Origin of Species</i> . Stuart Mill: <i>On Liberty</i> . Neixen Husserl, Bergson i Dewey.
		1860: Rep un premi de la Schleiermacher-Stiftung per un	Burckhardt <i>Die Kultur der Renaissance in Italien</i> («La

VIDA I OBRA	HISTÒRIA I CULTURA
estudi sobre l'aportació de Schleiermacher a l'hermenèutica en relació amb les d'Ernesti i Keil.	cultura del Renaixement a Itàlia»).
1861-1863: Edita els volums III i IV de la correspondència de Schleiermacher, deixats incomplets per L. Jonas.	
1862:	Bismarck, primer ministre.
1864: Problemes de vista l'al·lunyen del treball sobre manuscrits medievals. Es doctora en filosofia per la Universitat de Berlín (on havia estudiat amb el filòsof Trendelenburg i l'historiador Ranke) amb la tesi <i>De principiis Ethices Schleiermacherei</i> . Redacta l'escrit d'habilitació universitària <i>Versuch einer Analyse des moralischen Bewusstseins</i> («Assaig d'anàlisi de la consciència moral»).	
1865: Esdevé <i>Privatdozent</i> de filosofia a la Universitat de Berlín. Publica sobre temes culturals diversos articles als <i>Westermanns Monatsheften</i> amb el pseudònim «Hoffner».	Tolstoi: primera part de <i>Guerra i pau</i> . Claude Bernard: <i>Introduction à l'étude de la médecine expérimentale</i> .

VIDA I OBRA	HISTÒRIA I CULTURA
1866:	Guerra entre Àustria i Prússia.
1867: Publica fragments de la <i>Leben Schleiermachers</i> («Vida de Schleiermacher»). És nomenat professor de la Universitat de Basilea i pronuncia la lliçó inaugural: <i>Die dichterische und philosophische Bewegung in Deutschland 1770 bis 1800</i> («El moviment poètic i filosòfic a Alemanya des de 1770 fins a 1800»).	Marx: primer volum de <i>Das Kapital</i> .
1868: Professor a la Universitat de Kiel. Cau en una forta depressió, suspèn l'ensenyament i fa un viatge terapèutic d'un any per Itàlia.	
1869:	Canal de Suez. Taula dels elements químics de Mendeleiev.
1870: <i>Leben Schleiermachers</i> .	Wundt crea el primer laboratori de psicologia experimental. Guerra entre França i Prússia.
1871: Professor a la Universitat de Breslau. Dins la seva gran amplitud d'interes-	Proclamació del II Reich. Armistici francoalemany. Comuna de París. Bis-

VIDA I OBRA	HISTÒRIA I CULTURA	VIDA I OBRA	HISTÒRIA I CULTURA
	marck, canceller. Schlie- mann troba Troia.	1878:	Claude Bernard: <i>La science expérimentale</i> . Rebel·lió nihilista a Rússia.
1872:	Nietzsche: <i>Die Geburt der Tragödie</i> («El naixement de la tragèdia»).	1879:	Aliança austroalemanya.
1873:	Wundt: <i>Grundzüge der physiologischen Psychologie</i> («Fonaments de psicologia fisiològica»).	1880:	Dostoievski: <i>Els germans Karamàzov</i> . Edison: la bombeta incandescent.
1874: Es casa amb Käte Puttmann.		1882:	Accedeix a la càtedra de filosofia a Berlín i succeeix Lotze.
1875: <i>Über das Studium der Geschichte der Wissenschaften vom Menschen, der Gesellschaft und dem Staat</i> («Sobre l'estudi de la història de les ciències de l'home, de la societat i de l'Estat»).	Formació del Partit Socialdemòcrata alemany.	1883:	Publica el primer volum (el segon mai no veurà la llum) de l' <i>Einleitung in die Geisteswissenschaften. Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte</i> («Introducció a les ciències de l'esperit. Assaig de fonamentació de l'estudi de la societat i la història»), dedicat al comte York.
1876:	Alexander Bell: el telèfon elèctric. Inauguració del teatre wagnerià a Bayreuth.	1884:	Alemanya entra en la carrera colonialista.
1877: Inici de la correspondència amb el comte Yorck.		1886:	<i>Dichterische Einbildungskraft und Wahnsinn</i> («Imaginació poètica i fol·lia»).
			Zola: <i>Germinal</i> . Mor Ranke.

	HISTÒRIA I CULTURA
1887: És elegit membre de l'Acadèmia de Ciències de Berlín.	Nietzsche: <i>Zur Genealogie der Moral</i> .
1888:	Guillem II, emperador alemany. Van Gogh: <i>Autoretrat amb l'orella tallada</i> .
1889:	Segona Internacional. Bergson: <i>Essai sur les données immédiates de la conscience</i> . Neixen Heidegger i Wittgenstein.
1890: Conferència a l'Acadèmia de Berlín: <i>Beiträge zur Lösung der Frage vom Ursprung unseres Glaubens an die Realität der Aussenwelt und seinem Recht</i> («Contribucions a la resolució de la qüestió sobre l'origen i la legitimitat de la nostra creença en la realitat del món exterior»).	Caiguda de Bismarck. William James: <i>The Principles of Psychology</i> . Domini de l'escola neokantiana de Marburg.
1891: Publicació d'alguns dels escrits després recollits sota el títol: <i>Auffassung und Analyse des Menschen im XV un XVI Jahrhundert</i> («Concepció i anàlisi de l'home en els segles xv i xvi»).	Lleó XIII: encíclica <i>Rerum novarum</i> .

	HISTÒRIA I CULTURA
1894 És criticat durament per Windelband. <i>Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie</i> («Idees sobre una psicologia descriptiva i analítica»), que donarà lloc, l'any següent, a una recensió molt crítica d'Ebbinghaus i a una rèplica de Dilthey.	Husserl: <i>Psychologische Studien zur elementaren Logik</i> («Estudis psicològics per a la lògica elemental»). Comença el cas Dreyfus.
1896: <i>Beiträge zum Studium der Individualität</i> («Contribucions a l'estudi de la individualitat»). El títol primitiu d'aquesta obra era <i>Über vergleichende Psychologie</i> («Sobre psicologia comparada»), canviat sens dubte de resultes de les crítiques a la seva psicologia; polemítica amb Windelband. Rep crítiques de Rickert.	Bergson: <i>Matière et mémoire</i> . Neix el cinema.
1898:	Independència de Cuba. Generació del 98. Burckhardt: <i>Griechische Kulturgeschichte</i> .
1899:	Repartiment francobritànic d'Àfrica.
1900: <i>Die Entstehung der Hermeneutik</i> («El naixement de l'hermenèutica»).	Husserl: <i>Logische Untersuchungen</i> («Investigacions lògiques»). Freud:

VIDA I OBRA	HISTÒRIA I CULTURA
	<i>Die Traumdeutung</i> («La interpretació dels somnis»).
1901:	Ferrer i Guàrdia: l'escola moderna. Russell i Whitehead comencen a col·laborar en la fonamentació lògica de les matemàtiques.
1902:	Croce: <i>Estetica come scienza dell'espressione</i> . Vaga general a Barcelona.
1903:	Pavlov presenta la teoria del reflex condicionat.
1904:	Weber: <i>Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus</i> («L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme»).
1905:	<i>Studien zur Grundlegung der Geisteswissenschaften</i> («Estudis per a la fonamentació de les ciències de l'esperit»). <i>Das Erlebnis und die Dichtung</i> . Lessing, Goethe, Novalis, Hölderlin («Vivència i poesia...») i <i>Die Jugendgeschichte Hegels</i> («La història del jove Hegel»).
1906:	<i>Die Abgrenzung der Geisteswissenschaften</i> («La de-

VIDA I OBRA	HISTÒRIA I CULTURA
	limitació de les ciències de l'esperit»).
1907:	<i>Das Wesen der Philosophie</i> («L'essència de la filosofia»).
1909:	Barcelona: Setmana Tràgica.
1910:	<i>Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften I</i> («L'estructuració del món històric en les ciències de l'esperit I») Inacabada, pretenia ser la seva gran obra darrera de síntesi (hi ha parts redactades des de 1905).
1911:	<i>Die Typen der Weltanschauung und ihre Ausbildung in den metaphysischen Systemen</i> («Els tipus de cosmovisió i el seu desenvolupament en els sistemes metafísics»), redactat uns quants anys abans (1906?). Es cartreja amb Husserl. En el moment de la mort redactava l'escrit, que va quedar inacabat, <i>Das Problem der Religion</i> . Mor a Siusi, Bolzano, l'1 d'octubre.
	Picasso: el cubisme. William James: <i>Pragmatism</i> .
	Russell-Whitehead: <i>Principia mathematica</i> .
	Husserl: <i>Philosophie als strenge Wissenschaft</i> («Filosofia com a ciència estricta»).

## BIBLIOGRAFIA

### Edicions i traduccions

La gran edició de les obres de Dilthey és *Wilhelm Dilthey Gesammelte Schriften*, B. G. Teubner (Stuttgart) i Vanderhoeck & Ruprecht (Göttingen), 1959ss. a cura de B. Gröethuysen, G. Misch i altres.

Entre les edicions d'obres soltes de Dilthey amb interès especial, cal mencionar les següents:

*W Dilthey. Das Wesen der Philosophie*, Felix Meiner, Hamburg, 1984 (ed. d'O. Pöggeler).

*Briefwechsel zwischen Wilhelm Dilthey und dem Grafen Paul Yorck von Wartenburg (1877-1897)*, Olms, Hildesheim, 1995 [reedició de la de 19231 (ed. de S.v.d. Schulenburg).

*Materialen zur Philosophie W. Diltheys*, Suhrkamp, Frankfurt a. M., 1984. (ed. de F. Rodi & H.-U. Lessing).

Hi ha una antologia (amb inèdits) confeccionada per H.-U. Lessing i traduïda al castellà amb pròleg de C. Moya Espí: *Crítica de la razón histórica*, Barcelona, Península, 1986.

Cal citar també la meritòria traducció, gairebé completa, d'Eugenio Ímaz *Obras de Wilhelm Dilthey*, 10 vol., Fondo de Cultura Económica, Mèxic, 1944-63.



### Repertoris bibliogràfics

La bibliografia sobre Dilthey està recollida en la classica copilació de U. Herrmann, *Bibliographie Wilhelm Dilthey. Quellen und Literatur*, Beltz, Weinheim-Berlin-Basilea, 1969. I va sent actualitzada per H.-U. Lessing *Bibliographie der Dilthey-Literatur* i publicada en els *Diltheys Jahrbuch für Philosophie und Geschichte der Geisteswissenschaften* editats per F. Rodi. També cal seguir els *Dilthey-Forschung* de la

sellschaft.

### Estudis

- ARON, R., *La philosophie critique de l'histoire. Essai sur la théorie allemande de l'histoire*, J.Vrin, Paris, 1969.
- BAMBACH, Ch. R. *Heidegger, Dilthey and the crisis of historicism*, Cornell University Press, Londres, 1995.
- BIANCO, F., *Dilthey e la genesi della critica storica della ragione*, Marzorati, Milà, 1971.
- (ed.), *Dilthey e il pensiero del Novecento*, Angeli, Milà, 1988.
- BOLLNOW, O. F., *Zur Philosophie der Geisteswissenschaften*, Alber, Friburg, 1982.
- BULHOF, I. N., *W. Dilthey: A hermeneutic approach to the study of history and culture*, M. Nijhoff, Londres, 1980.
- CACCIATORE, G., *Scienza e filosofia in Dilthey*, 2 vol., Guida, Nàpols, 1975-6.
- *Vita e forme della scienza storica. Saggi sulla storiografia di Dilthey*, Guida, Nàpols, 1985.
- DÍAZ DE CERIO, F., *Introducción a la filosofía de Dilthey*, Juan Flors, Barcelona, 1953.
- *W. Dilthey y el problema del mundo histórico*, Juan Flors, Barcelona, 1959.
- ERMARTH, M., *W. Dilthey: The critique of historical reason*, University Chicago Press, Chicago-Londres, 1981.
- FELLMANN, F., *Symbolischer Pragmatismus: Hermeneutik nach Dilthey*, Rowohlts, Hamburg, 1991.

- FLÓREZ, C., *Génesis de la razón histórica*, Universidad de Salamanca, Salamanca, 1983.
- GABILONDO, A., *Dilthey: Vida, expresión e historia*, Cincel, Madrid, 1988.
- GADAMER, H.G., *Wahrheit und Methode*, J. C. B. Mohr, Tübingen, 1975 (trad. cast. *Verdad y método. Fundamentos de una hermenéutica filosófica*, Sigueme, Salamanca, 1977).
- HEIDEGGER, M., *Sein und Zeit*, Niemeyer, Tübingen, 1967 (trad. cast. *El ser y el tiempo*, FCE, Mèxic, 1951).
- HOMANN, A., *Diltheys Bruch mit Metaphysik. Die Aufhebung der Hegelschen Philosophie im geschichtlichen Bewusstsein*, Alber, Friburg, 1995.
- ÍMAZ, E., *El pensamiento de Dilthey: evolución y sistema*, FCE, Mèxic, 1978.
- LESSING, H.-U., *Die Ideen einer Kritik der historischen Vernunft: W. Diltheys erkenntnistheoretisch-logisch-methodologische Grundlegung des Geisteswissenschaften*, Alber, Friburg, 1984.
- LÓPEZ MORENO, A., «Comprensión» e «interpretación» en las ciencias del espíritu. *W Dilthey*, Universidad de Murcia, Múrcia, 1990.
- MAGER, K., *Philosophie als Funktion. Studien zu Diltheys Schrift «Das Wesen der Philosophie»*, Königshausen und Neumann-Rodopi, Würzburg-Amsterdam, 1982.
- MAKKREEL, R. A., *Dilthey philosopher of human studies*, Princeton University Press, Princenton (N.J.), 1975.
- & SCANLON, J. (eds.), *Dilthey and phenomenology*, Center for Advanced Research in Phenomenology, Washington D. C., 1987.
- MATEUCCI, G., *Immagini della vita. Logica ed estetica a partire da Dilthey*, Clueb, Bolonya, 1995.
- MESURE, S., *Dilthey et la fondation des sciences historiques*, PUF, Paris, 1990.
- METZLER, M., *Ich-Bilder und Bilder: Ubelegungen zu einer Kritik des darstellenden Verstehens in Auseinandersetzung mit Fichte, Dilthey und Zeitgenössischen Subjekttheorien*, Fink, Munic, 1994.

- MOYA, C., *Interacción y configuración en el pensamiento de Dilthey*, Fundación J. March, Madrid, 1982.
- NEGRI, A., *Saggi sullo storicismo tedesco: Dilthey e Meinecke*, Feltrinelli, Milà, 1959.
- ORTEGA Y GASSET, J., «Guillermo Dilthey y la idea de la vida». *Revista de Occidente*, 1933-4, núm. 125-7.
- *Historia como sistema y otros ensayos de filosofía*, Alianza Editorial, Madrid, 1981.
- ORTH, E.W., (ed.) *Dilthey und die Philosophie der Gegenwart*, Alber, Friburg, 1985.
- i altres, *Dilthey und der Wandel des Philosophiebegriffs seit de 19. Jahrhundert*, Alber, Friburg, 1984.
- PÁEZ GALIÁN, F., *El concepto de comprensión en W. Dilthey*, Universidad Complutense, Madrid, 1988.
- PLANTINGA, Th., *Historical understanding in the thought of W. Dilthey*, Toronto University Press, Toronto, 1980.
- RICKMAN, H. P., *Dilthey Today: A critical appraisal of the con temporary relevance of his work*, Greenwood, Nova York, 1988.
- RODI, F., *Morphologie und Hermeneutik. Zur Methode von Diltheys Aesthetik*, Kohlhammer, Stuttgart, 1969.
- ROURA PARELLA, J., *El mundo histórico-social. Ensayo sobre la morfología de la cultura de Dilthey*, UNAM, Mèxic, 1947.
- SUTER, J.-F., *Philosophie et histoire chez Wilhelm Dilthey*, Verlag für Recht und Gesellschaft, Basilea, 1960.
- ZACCAY-REYNERS, N., *Dilthey et Husserl*, Cerf, Paris, 1995.
- ZÖCKLER, Ch., ***Dilthey und die Hermeneutik. Diltheys Begründung der Hermeneutik als Praxiswissenschaft und die Geschichte ihrer Rezeption***, J. B. Metzler, Stuttgart, 1975.